

AKADEMINIO IR PROFESINIO TAPATUMŲ SĄVEIKA

Rolanda Kazlauskaitė Markelienė, Audronė Petrauskaitė

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
Humanitarinių mokslų katedra
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 210 3566

Elektroninis paštas: Rolanda.KazlauskaiteMarkeliene@mil.lt; audrone.petrauskaite@mil.lt

Pateikta 2011 m. rugpjūčio 16 d., parengta spausdinti 2013 m. sausio 12 d.

Anotacija. Straipsnyje siekiama atskleisti Lietuvos karo akademijos, kaip naujo tipo akademinės bendruomenės, organizacinio tapatumo ypatumus, formavimosi veiksnius ir mechanizmus, išanalizuoti šiuolaikinės kariuomenės vertybines orientacijas, jų įtaką Lietuvos karo akademijos organizacinio tapatumo raiškai, būsimų karininkų ugdymo procesui ir naujo kario tapatumo formavimuisi. Straipsnyje nagrinėjamas Lietuvos karo akademijos organizacinio tapatumo formavimosi procesas kaip sudėtingos ir prieštaringos dviejų tradicinių tapatumų – karinio ir akademinio – sąveikos rezultatas. Autorės analizuoja šiuolaikinės Lietuvos kariuomenės ugdymo ir vertybinių prioritetų formavimo problemas, išskylančias kaip postmodernios kariuomenės paradigmos ir šiuolaikinės Lietuvos valstybės kūrimo ypatumų sąveikos padarinius.

Reikšminiai žodžiai: tapatumas, akademinės vertybės, karinės vertybės, postmodernios kariuomenės paradigma.

Įvadas

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija (toliau – LKA) – viena iš jauniausių ir unikaliausių Lietuvos aukštojo mokslo institucijų. Pagrindinis LKA tikslas – ugdyti karininkus šalies ginkluotosioms pajėgoms, kurios yra kiekvienos šiuolaikinės demokratinės valstybės laisvės ir nepriklausomybės garantas. Per beveik dvidešimt gyvavimo metų LKA vystėsi labai dinamiškai, vykdė esmines karininkų rengimo reformas ir patyrė dideles transformacijas. Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos karininkus pradėta rengti Krašto apsaugos mokykloje, kuri buvo įkurta 1992 m. Jau tuomet tapo aišku, jog nauja ugdymo institucija yra tik pradinis ir laikinas etapas siekiant įgyvendinti strateginius Lietuvos kariuomenės tikslus – t. y. parengti kvalifikuotus karininkus šalies gynybai ir kartu tinkamai pasirengti stojimui į NATO. Todėl 1994 m. buvo įkurta Lietuvos karo akademija, kuri tapo pirmąja Lietuvos istorijoje aukštąja karo mokykla, kurioje specialusis, karinis, rengimas buvo siejamas su universitetiniu ugdymu. Pradiniame etape universitetinis ugdymas buvo specializuotas: kariūnams¹, baigusiems studijas, buvo suteikiamas karybos bakalauro diplomai. Tačiau nuo 2000 m. LKA patyrė esminę transformaciją – kartu su karinėmis studijomis pradėtos vykdyti savarankiškos trijų mokslo krypčių (politikos, vadybos ir inžinerijos mokslų) akademinės studijos. Todėl kariūnai, baigę studijas LKA, įgyja ne tik karininko (būrio vado) kvalifikaciją, bet ir universitetinį bakalauro išsilavinimą ir turi galimybę tęsti studijas magistrantūros programose, vykdomose LKA.

LKA karinio ugdymo sistemos reforma – esminis proveržis ne tik Lietuvos, bet ir visoje europinėje karininkų rengimo sistemoje. Tradicinės Europos karinio rengimo sistemos (Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Austrijos, Danijos) grindžiamos karinėmis ir bendrojo lavinimo studijomis, t. y. stengiamasi pirmiausia parengti gerą karinį specialistą su įvairiapusiška erudicija ir plačia pasaulėžiūra. Šia tradicija remiasi didžioji dalis Europos valstybių (Švedija, Norvegija, Suomija, kt.). Yra ir kitų karinio rengimo pavyzdžių tokiose valstybėse kaip Rumunija, Lenkija, Čekija, Belgija, kt., kur šalia tradicinių karo mokyklų esti ir specializuotos aukštosios mokyklos, kuriose karininkams suteikiamas universitetinis techninis išsilavinimas. Vokietijoje karininkams suteikiamas aukštasis universitetinis išsilavinimas, tačiau karinio ir universitetinio rengimo sistemos yra iš esmės atskirtos: Drezdeno karo mokykla vykdo karinį rengimą, Miuncheno Bundesvero universitetas – akademinės studijas. Galima teigti, jog XXI a. pradžioje Lietuvos atvejis yra ne tik unikalus, bet ir nevienareikšmiškai traktuojamas: tiek akademiniame, tiek kariniame diskurse ieškoma atsakymų: kam reikalingas aukštasis socialinis išsilavinimas karininkui? kam valstybei reikalingos tokios didelės išlaidos? ar reikia eksperimentuoti ir išradinėti tai, kas jau seniai išrasta? ir pan. Visuomenės ir kariuomenės raida patvirtino šio Lietuvos pasirinkto kelio teisingumą: per pastarąjį dešimtmetį dalis Europos valstybių iš dalies arba visiškai pasuko LKA pasirinkta karininkų ugdymo kryptimi, o kitos planuoja ir galvoja apie galimybes tai padaryti ateityje.

1 Kariūnas – karys, atliekantis karo tarnybą studijuodamas Lietuvos arba užsienio karo mokymo įstaigoje, kurią baigusiems suteikiamas karininko laipsnis.

Lietuvos pasirinkimas, nors ir teisingas, tačiau labai sudėtingas ir nevienadienis procesas. Karinių ir akademinų studijų sujungimas į vientisą karininkų ugdymo koncepciją – tai didžiulis iššūkis ir Lietuvos kariuomenei, ir visuomenei, o svarbiausia, LKA akademinėi bendruomenei. Novatoriška Lietuvos karininkų ugdymo koncepcija ne tik kelia naujus ugdymo uždavinius, bet ir naujas ugdymo problemas: ugdymo proceso metu formuojasi visiškai naujas karininko tapatumas. Pagrįstai kyla klausimai – kokie veiksniai daro įtaką naujo tapatumo formavimuisi, koku vertybiniu pagrindu vyksta šis procesas, koks yra ir koks turėtų būti šiuolaikinio Lietuvos karininko tapatumas? Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad naujų problemų ir iššūkių kontekste formuojasi ir pati Lietuvos karo akademija, kaip naujas bendruomenės tipas, su savitomis tradicijomis, savita organizacine kultūra ir nauju organizaciniu tapatumu.

Tikslas – atskleisti Lietuvos karo akademijos, kaip naujo tipo akademinės bendruomenės, organizacinio tapatumo ypatumus, tapatumo formavimosi veiksnius ir mechanizmus. Straipsnyje siekiama išanalizuoti šiuolaikinės kariuomenės vertybines orientacijas, jų įtaką Lietuvos karo akademijos organizacinio tapatumo raiškai, būsimų karininkų ugdymo procesui ir naujo kario tapatumo formavimuisi.

Objektas – LKA tapatumo formavimas.

Uždaviniai:

1. Atskleisti LKA organizacinio tapatumo sandarą ir formavimosi problemas;
2. Išryškinti postmodernios kariuomenės paradigmos įtaką šiuolaikinio kario tapatumo formavimuisi.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų tyrimo analizė, metaanalizė, anketinė apklausa, sisteminis ir lyginimo.

1. LKA organizacinis tapatumas: dviejų tradicinių tapatumų sankirta ar sąveika?

Tapatumas, tiek individualus, tiek ir kolektyvinis, yra kiekvienos veiklos prasmės šaltinis, gyvenimo variklis ir asmeninės bei kolektyvinės galios šaltinis. Kaip teigia M. Castellsas, „sociologiniu požiūriu visi tapatumai yra sukonstruoti“ ir kelia hipotezę, kad „kolektyvinio tapatumo simbolinį turinį bei jo reikšmę tiems, su kuriuo jie tapatinasi, ir tiems, kurie nesitapatina, didele dalimi lemia tai, kas ir kam jį konstruoja“². Kolektyvinio tapatumo konstravimas yra sudėtingas procesas, veikiamas sociokultūrinių, geopolitinių, biologinių ir kitų veiksnių, istorinių, religinių ir tautinių tradicijų, daugelio individualių ir kolektyvinių veiksnių.

Lietuvos karo akademijos pedagoginės bendruomenės sudėtis yra dvejopa: karinis (instruktoriai, taktikos karininkai) ir akademinis (universitetinių katedrų dėstytojai, mokslo darbuotojai) personalas. Todėl šios aukštojo mokslo institucijos organizacinis tapatumas, kaip veiklos prasmės šaltinis, yra konstruojamas iš esmės dviejų pagrindinių

2 Castells, M. Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė, kultūra. 2 dalis. *Tapatumo galia*. Kaunas: Poli-grafija ir informatika, 2006, p. 23.

tradicinių organizacinių tapatumų – karinės ir akademinės bendruomenės kolektyvinių tapatumų, pagrindu. Abu šie tapatumai formavosi ne vieną šimtmetį, todėl turi galias tradicijas, besiremiančias dažnai iš esmės skirtingomis vertybinėmis orientacijomis.

Karinės organizacijos tapatumas formavosi tūkstantmečius, t. y. praktiškai per visą žmonijos civilizacijos istorinės raidos laikotarpį. Karinės organizacijos struktūra, funkcijos ir misija patyrė ne vieną transformaciją, suponuotą politinių, socialinių ir ekonominių visuomenės raidos pokyčių, tačiau visų transformacijų, pokyčių ir reformų kontekste iš esmės nekito esminė karinių pajėgų funkcija – šalies, namų, moterų, pagyvenusių žmonių ir vaikų gynyba. Šią funkciją visuomenėje dėl tam tikrų fiziologinių ypatumų iš esmės atliko suaugę vyrai, todėl karinės organizacijos kolektyvinis tapatumas formavosi vyriškojo tapatumo pagrindu. Neatsitiktinai kai kurios karinės organizacijos profesinės dorybės ilgą laiką buvo traktuojamos kaip išimtinai vyriškosios: pavyzdžiui, drąsa ir pasiaukojimas. Kita vertus, tradicinio karinio tapatumo konstravimo pagrindas – tam tikra, tikslingai suformuota vertybių sistema, kuri buvo, yra ir bus karinės organizacijos sėkmės ir efektyvumo garantas atliekant savo funkcijas visuomenėje. Todėl pareiga, atsakomybė, drausmė ir lojalumas visais laikais ir visose šalyse yra traktuojamos kaip kariuomenės prioritetinės vertybės, būtinos karių profesinėje veikloje³.

Akademinės bendruomenės kolektyvinis tapatumas buvo konstruojamas remiantis visiškai kitų vertybių prioritetais, nes aukštojo mokslo ar mokslo tyrimo institucijos tikslai ir funkcijos visuomenėje iš esmės skyrėsi nuo karinių. Universiteto, akademijos ar kitos mokslinės įstaigos pagrindiniai tikslai – mokslinis pažinimas, žinių sklaidimas ir jaunimo ugdymas. Todėl akademinės bendruomenės organizacinis tapatumas yra grindžiamas tokiomis vertybėmis kaip pagarba, tiesa, teisingumas, akademinė laisvė, tolerancija, kūrybiškumas ir kritinis mąstymas⁴.

Lietuvos karo akademijos bendruomenės tapatumo prigimties dvilypumą atskleidžia ne tik vertybinių orientacijų skirtumai, bet ir organizacijos kultūra – valdymo principai, personalo elgsenos ir bendravimo stiliai. LKA, kaip karinės organizacijos, strateginis valdymas yra paremtas griežta subordinacija, lojalumu, kolektyvine atsakomybe, griežta struktūra ir formalizuotais darbuotojų tarpusavio santykiais. Toks vadovavimo ir veiklos stilius yra gana tolimas nuo akademinėi veiklai būdingų bruožų – demokratiškumo, neformalaus bendravimo, individualumo ir asmeninės atsakomybės. Lyginant dviejų organizacijos tipų (karinės ir akademinės) vertybinius pagrindus ir organizacinius ypatumus pagrįstai kyla klausimas, ar įmanoma sukonstruoti bendrą, organiškai vientisą Lietuvos karo akademijos organizacinį tapatumą? Ar yra įmanoma dviejų skirtingų organizacinių tapatumų sąveika vienoje organizacinėje struktūroje? O jeigu bendras tapatumas yra galimas – tai koku vertybiniu pagrindu jis turėtų būti konstruojamas?

3 Gabriel, R. A. To Serve with Honor. *A Treatise on Military Ethics and the Way of the Soldier*. New York: Praeger Publishers, 1987, p. 150–173.

4 Vilniaus universiteto akademinės etikos kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-20]. <http://www.esec.vu.lt/images/stories/astos/VU_AEK.pdf>; Vilniaus Gedimino technikos universiteto dėstytojų etikos kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-21]. <<http://www.vgtu.lt/upload/sekret/destytoju%20etikos%20kodeksas.pdf>>; Mykolo Romerio universiteto etikos kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-20]. <http://www.mruni.eu/lt/apie/dokumentai/etikos_kodeksas/>.

Kaip jau minėta, organizacinis tapatumas konstruojamas tam, kad ir kolektyvas, ir kiekvienas jo narys įprasmintų savo veiklą. Vadinasi, konstruojant kiekvienos organizacijos tapatumą būtina sąlyga – bendrų tikslų bei uždavinių nustatymas ir aiškus vertybinių prioritetų suformulavimas. LKA misija, o kartu ir pedagoginio personalo (karinių specialistų ir universitetinių studijų dėstytojų) tikslas – „parengti karininką ugdant jo lyderio savybes, intelektą, suteikiant profesinių žinių ir praktinių įgūdžių, reikalingų vadui Lietuvos kariuomenėje, – motyvuotą ir pasirengusį vadovauti padaliniais karo ir taikos metu tarnaujant Lietuvos valstybei.“⁵ Galima daryti prielaidą, jog įvardytasis tikslas jau pats savaime yra vienijantis ir bendrą organizacinį tapatumą formuojantis veiksnys. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tikslo formuluotė akcentuoja karinį rengimą, kaip profesinį ir kartu esminį būsimo karininko ugdymo tikslą. Universitetinių studijų paskirtis lieka lyg ir šalutinė ar papildanti pagrindinį ugdymo tikslą (t. y. „intelektu ugdymas“). Tai gi lieka neaiški akademinų studijų paskirtis ir vaidmuo būsimo karininko ugdymo procese, o kartu ir akademinio tapatumo reikšmė LKA organizaciniame tapatume.

2. Postmodernios kariuomenės paradigma kaip šiuolaikinio kario tapatumo formavimo pagrindas

Pasaulio politinių ir visuomeninių-ekonominių procesų bei tarptautinių santykių pokyčiai, prasidėję pasibaigus Šaltajam karui, labai paveikė kariuomenės misiją, jos struktūrą, santykius su visuomene, vertybines orientacijas, tuo keisdami ir šiuolaikinės kariuomenės organizacinį tapatumą. Postmodernios kariuomenės paradigma yra grindžiama C. Moscoso koncepcija, kad šiuolaikinės valstybės gyvena laikotarpiu, kai iš „visuomenių, pasirususių karui“, formuojasi „visuomenės, užkertančios karui kelią“, kas numato jų tolesnę transformaciją į „visuomenes be karo“⁶. Mokslininkas tris šiuolaikinės visuomenės raidos etapus apibūdino kaip „modernią visuomenę“ (1920–1945), „vėlyvą modernią visuomenę“ (1945–1990) ir „postmodernią visuomenę“ (nuo 1990 m.), kuriuos atitinka trys analogiškai kariuomenės vystymosi laikotarpiai⁷. Jo nuomone, dabartinis visuomenės ir kariuomenės raidos etapas yra apibūdinamas kaip postmodernus, kai demokratinėms Vakarų valstybėms nebereikia tokių ginkluotųjų pajėgų, kurių vertybių sistema skirtųsi nuo visuomenės daugumos pripažįstamų vertybių⁸. Akivaizdu, kad postmodernybė keičia tradicinį kariuomenės organizacinį tapatumą, keisdama asmens santykį su savo profesija – karine tarnyba, kartu reikalaujama ir naujo asmens požiūrio į savo profesinę veiklą, ir naujų kario asmens savybių. Tai savo ruožtu lemia naujus kario profesinio ugdymo tikslus, uždavinius ir metodus, kas suponuoja naujos karinio ugdymo koncepcijos poreikį.

5 LKA misija [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-20]. <<http://www.lka.lt/index.php/lt/194823/>>.

6 Moscos, C. C.; Williams, J. A.; Seagal, D. R. (eds.) *The Postmodern Military*. N. Y.: Oxford University Press, 2000, p. 4.

7 *Ibid.*, p. 15.

8 Moscos, C. C., *supra* note 6, p. 2.

Postmoderniai kariuomenei reikia ne tik profesinės kompetencijos ir gero fizinio pasirengimo, bet ir sugebėjimo kritiškai mąstyti, kūrybiškai pritaikyti turimas žinias, greitai reaguoti, esant nestandartinei situacijai, drąsos priimti savarankiškus sprendimus ir asmeninės atsakomybės už žmonių gyvybes (net pačia plačiausia šios sąvokos prasme – atsakomybės už žmonijos likimą). Visi šie kario gebėjimai turėtų būti formuojami remiantis humaniška pasaulėžiūra ir universaliosiomis dorovinėmis vertybėmis. Svarbu tai, jog šiuolaikinio kario ugdymo paradigma nepaneigia tradicinių kario vertybinių orientacijų. Dorybės, charakterizuojančios karį kaip gerą profesionalą, t. y. pareigingumas, sąžiningumas, lojalumas, teisingumas bei drąsa, bus visuomet vertinamos ir reikalingos kaip moraliniai orientyrai ir kario, ir bet kurio kito žmogaus profesinėje veikloje ir gyvenime. Tačiau kokybiškai pakitęs karinės profesijos turinys reikalauja kitų vertybinių kario pasaulėžiūros prioritetų, kitų asmens dorovinių nuostatų. Lojalumas ir pareigingumas neturėtų vyrėti kario profesinių vertybių sistemoje ir trukdyti jam suvokti savo individualios profesinės atsakomybės mastą, kaustyti jo savarankiškumą ir iniciatyvą. Akivaizdu, kad ugdant naujo tipo karį prioritetinėmis vertybėmis tampa bendražmogiškieji dorovės principai – pagarba žmogui, tolerancija, pasiaukojimas ir teisingumas. Todėl daugelis mokslininkų, karinės pedagogikos atstovų (Jarmo Toiskallio, Edwin R. Micewski, Hubert Annen, Wolfgang Royal ir kt.) pabrėžia, kad šiuolaikinio kario profesinis tapatumas turėtų būti konstruojamas remiantis humaniška pasaulėžiūra ir kritiniu mąstymu. Būtent tokia ugdymo apibrėžtimi yra pagrįstos pažangiausios demokratinų valstybių karinio ugdymo koncepcijos. Todėl akivaizdu, kad pagrindinis vaidmuo būsimo kario tapatumo formavimo procese turi būti skiriamas akademinėms studijoms, kurios yra tradiciškai orientuotos į kritinio mąstymo ir universalijų (bendražmogiškųjų) vertybių ugdymą.

Vadinasi, postmodernios kariuomenės vertybių sistemą ir jos organizacinį tapatumą veikia socialiniai-politiniai veiksniai. Atsižvelgdamas į tai C. Moscosas nustatė kriterijus, pagal kuriuos skiriami trys kariuomenės raidos etapai. Tai – grėsmės suvokimas, kariuomenės struktūra, karinės misijos suvokimas, profesionaliosios tarnybos karių skaičius, visuomenės nuostata kariuomenės atžvilgiu, kariuomenės viešieji ryšiai, civiliai darbuotojai karinėse struktūrose, moterų vaidmuo kariuomenėje, kariuomenės ir kario šeimos santykiai, homoseksualūs asmenys kariuomenėje, asmenys, atsisakantys tarnauti kariuomenėje dėl religinių ar moralinių įsitikinimų. Šiais kriterijais remiantis galima apibūdinti ne tik kiekvienos šalies kariuomenės raidos etapą bei jos vertybių sistemą, bet ir šalies realijas, o būtent – visuomeninius-ekonominius santykius, politinės raidos ypatumus, vertybines orientacijas (pavyzdžiui, tautinę, rasinę, lyčių toleranciją ir kt.).

Atsižvelgiant į C. Moscoso koncepciją, postmoderni kariuomenė, lyginant su modernia, turėtų gana radikaliai pasikeisti, nes kinta šiuolaikinės visuomenės poreikiai ir reikalavimai, keliami ginkluotosioms pajėgoms. Visų pirma, gana smarkiai kinta kariuomenės misija: šiuolaikinės karinės pajėgos nėra orientuotos į karą, kaip pagrindinę misiją, nes visuomenė dabar jas naudoja labai įvairiems tikslams (t. y. gelbėjimo, humanitarinėms operacijoms, taikos palaikymo, taikos išsaugojimo ir kt. misijoms). Šiuolaikinių ginkluotųjų pajėgų personalą sudaro vis didesnis laisvai samdomų karių skaičius, tuo tarpu modernioje kariuomenėje dominavo šauktiniai kariai, vadovaujami

profesionalių karininkų. Pastebima vis glaudesnė karinių pajėgų sąveika ir bendradarbiavimas su civilių visuomene. Visuomenė reikalauja ne tik visiškos moterų integracijos į šiuolaikines ginkluotąsias pajėgas, tačiau ir homoseksualių asmenų priėmimo į karo tarnybą. Nauji reikalavimai keliami ir kariui, kaip profesionalui: karys turi būti ne tik lyderis, bet kartu ir vadybininkas, technikas, mokinys bei pilietis. Dėl šių pokyčių, kaip teigia E. Micewskis, kario išvaizdoje ir pasaulėžiūroje pradeda dominuoti ne vyriškasis, o žmogiškasis (humaniškas) pradas⁹.

Esminiai pokyčiai kariuomenėje, nulemti objektyvių visuomenės raidos procesų, diktuoja naujus kario vertybinius prioritetus. Kariuomenė nebegali likti socialiai uždara organizacija, o karys nebegali pretenduoti į savo profesijos išskirtinumą. Ir kariuomenė, ir kiekvienas karys tampa integraliais pilietinės visuomenės nariais, turinčiais bendrą vertybių sistemą. Todėl kario profesinės veiklos vertybiniais prioritetais turėtų tapti bendros demokratinės visuomenės vertybės, t. y. „pluralizmas, nediskriminacija, tolerancija, teisingumas, solidarumas ir moterų bei vyrų lygybė“¹⁰. Tokios dorovinės vertybės ir turėtų formuoti humanistinę kario pasaulėžiūrą, nes postmoderni visuomenė kelia naujus kario ugdymo uždavinius: t. y. ugdyti ne karį kovotoją, o karį gynėją ir pasaulio pilietį, vilkintį uniformą.

Apibendrinę galime teigti, jog spartūs ir globalūs pokyčiai šiuolaikiniame pasaulyje (tarptautinėje politikoje ir visuomenės pasaulėžiūroje) keičia visų valstybių ginkluotųjų pajėgų misiją, kartu keisdami tradicinį ir kariuomenės organizacinį, ir kario individualų tapatumą. Naujasis kario tapatumas turi būti konstruojamas bendražmogiškųjų vertybių ir demokratinės visuomenės dorovinių principų pagrindu. Naujų iššūkių kontekste šiuolaikinio karininko universitetinis ugdymas, jo organiškasis derinys su kariniu rengimu yra neišvengiamas, kaip ir karinio ugdymo įstaigos ir karinės organizacijos tapatumo transformacijos.

3. LKA organizacinis tapatumo konstravimas: problemos ir perspektyvos

Kaip jau minėta, LKA organizacinis tapatumas yra konstruojamas derinant du – karinės organizacijos ir akademinės bendruomenės, tapatumus. Kaip ir kiekvienos organizacijos, taip ir Lietuvos karo akademijos tapatumo konstravimo procesas prasidėjo nuo įkūrėjo – jo filosofijos, tikslų ir ateities planų. LKA įkūrėjas – Lietuvos Respublikos Seimas, jis 1994 m. sausio 18 d. nutarimu įsteigė Lietuvos karo akademiją. Patvirtintame LKA statute nurodoma, kad Lietuvos karo akademija yra LR aukštoji mokykla – studijų ir mokslo įstaiga, siekianti ugdyti LR kariuomenei aukščiausios kvalifikacijos vadus ir specialistus. Buvo numatyta, kad svarbiausias uždavinys – kvalifikuotų specialistų rengimas krašto apsaugos sistemai. Be to, nurodyti ir kiti uždaviniai: mokslininkų rengimas, fundamentaliųjų ir taikomųjų karo mokslų plėtojimas ir populiarinimas,

9 Micewski, E. R. Leadership Responsibility in Postmodern Armed Forces. *Civil-Military Aspects of Military Ethics* (Volume 2). Vienna: National Defense Academy Printing Office, 2005, p. 5–12.

10 *Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2005, p. 17.

krašto apsaugos specialistų – karininkų, perkvalifikavimas, jų kvalifikacijos kėlimas. Taigi įkūrėjas suformulavo pagrindinį Lietuvos karo akademijos tikslą ir paskirtį: tai akademinio ugdymo įstaiga, rengianti specialistus šalies ginkluotosioms pajėgoms. Šis įkūrėjo sumanymas iš esmės jau pats savaime suponavo LKA organizacinį dvilypumą ir idėjinį kontraversiškumą. Reikia manyti, kad šio sumanymo autoriai, vedami gražios idėjos, nenumanė, jog LKA, kaip organizacija, ateityje patirs daug sunkumų ir pertvarų dėl savo nevienalytės struktūros, dėl dvejojų ugdymo tikslų bei teisinės padėties dviprasmiškumo (pavyzdžiui, LKA yra vienintelė universitetinė aukštoji mokykla, neturinti autonomijos ir tiesiogiai pavaldi Krašto apsaugos ministerijai, tačiau universitetinės studijos organizuojamos remiantis mokslą ir studijas Lietuvoje reglamentuojančiais teisės aktais).

Taigi dėl LKA įkūrimo idėjos jos organizacinis tapatumas pradėjo formuotis dviejų tapatumų pagrindu – karinio ir akademinio. Pažymėtina tai, kad LKA buvo įkurta praėjus vos keliems metams nuo Nepriklausomybės atkūrimo, kai Lietuvos nepriklausomybės, Tėvynės gynyba buvo pagrindinė naujos aukštosios mokslo įstaigos idėja, vienijanti ir įkvepianti visą akademijos bendruomenę, tapdama jos tapatumo pagrindu. Todėl karinės organizacijos tapatumas tapo pagrindinis ir esminis formuojant naujos organizacijos vertybių sistemą, organizacijos elgseną ir kultūrą. Kita vertus, kaip buvo anksčiau minėta, karinis tapatumo konstravimo mechanizmas yra grindžiamas ne tik senas tradicijas turinčių vertybių sistema, bet ir istoriškai susiformavusia elgesio kultūra. Dėl to karinės organizacijos tapatumo konstravimas vyksta kur kas lengviau, palyginti su kitomis organizacijomis, ypač pradiniam tapatumo formavimo etape.

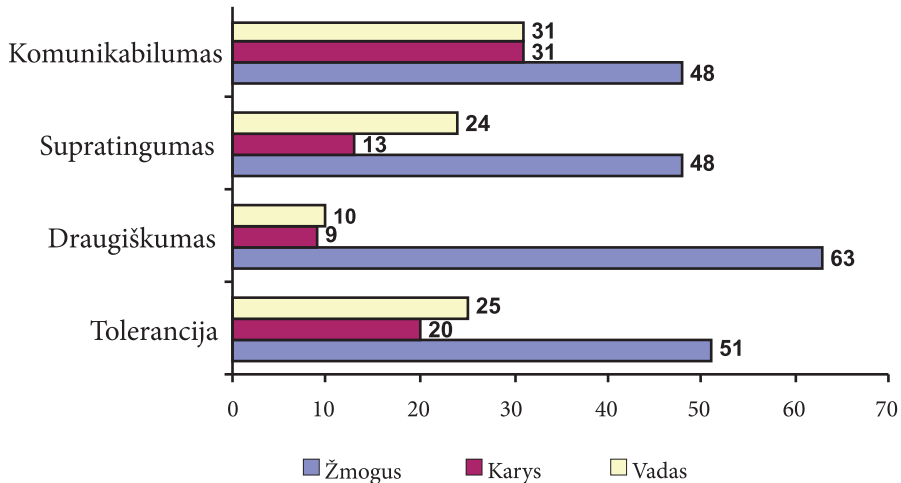
LKA vieningo organizacijos tapatumo konstravimo proceso kontekste akademinis tapatumas tapo antrinis, papildantis ir praplečiantis pagrindinio tapatumo raišką. Akademines vertybės, akademinės kultūros elementai ir akademinės veiklos tikslai tapo tik dalies LKA darbuotojų, o būtent – universitetinio studijų bloko, tapatumo pagrindu. Akademinio tapatumo raiška karinių studijų bloko ir viso administracinio personalo veikloje nėra stipri: dažnai karininkai akcentuoja, kad „akademija yra kariuomenė, bet ne universitetas“ ir panašiai.

Pažymėtina, jog LKA organizacinio tapatumo nevienalytiškumas didelės sumaišties organizacinėje elgsenoje ir kultūroje nesukelia, nes lankstesnis akademinis tapatumas paklūsta dominuojančiam kariniam. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad toks organizacinis dvipusiškumas atsispindi kariūnų savimonėje. Sąmyšį jiems kelia nežinojimas, kokiai visuomenės grupei save priskirti – kariams ar studentams? O ir patys LKA pedagogai skirtingai traktuoja jų socialinius vaidmenis: kariniai instruktoriai pabrėžia, kad kariūnai – tai visų pirma kariai, o universitetinių studijų dėstytojai akcentuoja, kad kariūnai į LKA įstojo studijuoti, t. y. yra studentai. „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ sąvoką „kariūnas“ apibrėžia kaip „karo mokyklos auklėtinis, būsimasis karininkas“¹¹. Suprantama, kad lietuvių kalbos specialistai vadovavosi prieškarinio Lietuvos tradicija ir termino samprata, nesuvokdami dabarties realijų ir esminių pokyčių karinio rengimo

11 Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-15]. <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.

sistemoje ir neatsižvelgė, kad paties termino „kariūnas“ apibrėžtis neišsamiai atskleidžia Lietuvos karo akademijoje studijuojančio asmens veiklos tikslus.

Remiantis teorinėmis išvalgomis ir praktinėmis patirtimis galima daryti prielaidą, jog dvinarė LKA organizacijos sandara ne tik kelia kariūno tapatybės formavimosi sumaištį, bet ir suponuoja jo vertybinių orientacijų kontraversiškumą. 2003–2009 m. Karo akademijoje vykdytas mokslo tiriamasis darbas „Pilietinio ugdymo raida, patirtis, problemos Lietuvos kariuomenėje, jų sprendimo būdai“, kurio vienas iš tikslų – išsiaiškinti, koks yra kariūnų požiūris į žmogiškąsias bei profesines dorovines vertybes ir kokios yra jų pasaulėžiūros vertybinės dominantės¹². Empirinio tyrimo metu 2003–2006 m. atlikta kariūnų anketinė apklausa „Vertybiniai prioritetai kariūnų pasaulėžiūroje: dorovinis ir pilietinis aspektai“. Longitudiniame tyrime 2003 m. dalyvavo 313 kariūnų, 2004 m. – 204, 2005 m. – 187, 2006 m. – 167 kariūnai. Anketinės apklausos duomenų analizė rodo, kad kariūnai labiausiai vertina tokias asmens savybes ir dorovines nuostatas, kurios, jų nuomone, yra reikalingiausios kariuomenėje bei kario profesinėje veikloje: t. y. atsakomybė, pareiga, sąžiningumas, teisingumas, sumanumas. Kita vertus, jų manymu, draugystė, tolerancija, supratingumas, pasitikėjimas, kaip bendražmogiškosios vertybės, yra būtinos kiekvienam žmogui. Tačiau kariūnai nemano, kad šios asmeninės savybės yra labai svarbios jų profesinei veiklai (žr. pav.). Tyrimas atskleidžia kariūno, kaip individo, tapatybės dvilypumą: jų savimonėje išryškėja gana griežta takoskyra tarp savęs, kaip profesijos atstovo, ir savęs, kaip žmogaus. Ši atskirtis parodo ir kokią didelę įtaką daro tradicinis karinis tapatumas kariūnų ugdymo proceso kontekste, ir kokią stiprų poveikį daro tradicinės vertybinės orientacijos kario profesiniam tapatumui. Akivaizdu, jog susiklosčiusi situacija neatitinka nei šiuolaikinės visuomenės vertybių sistemos, nei kariuomenei keliamų reikalavimų.

Pav. Kariūnų pasaulėžiūros vertybiniai prioritetai (proc.)

12 Kazlauskaitė-Markelienė, R.; Petrauskaitė, A.; Žigaras, F. *Pilietinis ugdymas Lietuvos kariuomenėje: raida, patirtis, problemos ir jų sprendimo būdai*. Mokslinio projekto ataskaita. LKA, 2009 [rankaštis].

Straipsnio autorių nuomone, tyrimo rezultatai atskleidžia dvi esmines, glaudžiai tarpusavyje susijusias Lietuvos karo akademijos organizacinio tapatumo konstravimo mechanizmo problemas: kokia kryptimi ir koku vertybiniu pagrindu turėtų vykti tolesnis akademijos organizacinio tapatumo konstravimo procesas?

Iš pirmo žvilgsnio lyg ir aišku, kad atsižvelgiant į postmodernios kariuomenės paradigmą, ateities karininko ugdymo vertybinis pagrindas turi būti universaliosios vertybės. Būtent šiuo pagrindu remiantis (o ne atvirkščiai) turėtų būti formuojamos kariūno tradicinės profesinės vertybinės orientacijos, o kartu ir jo profesinis tapatumas. Vadovaujantis šia ugdymo koncepcija, LKA organizacinio tapatumo pagrindu turėtų tapti akademinis tapatumas, kurį turėtų papildyti ir praplėsti karinės organizacijos tapatumas. Tačiau negalima ignoruoti to, kad tradicinė karinio ugdymo koncepcija, grindžiama ir tradiciniu mąstymu, ir tradicine vertybių sistema, yra labai giliai įsišaknijusi ne tik kariūnėse pajėgose, bet ir pačioje visuomenėje. Kalbant apie Lietuvos kariuomenę ar Lietuvos karininką, dažno lietuvio vaizduotėje iškyla stereotipinis, dar iš senelių pasakojimų atklydęs „idealaus karininko“ arba „visuomenės elito atstovo“ paveikslas: šaunus ir stiprus vyras, puiki uniforma, tiesi laikysena, gražūs ūsai, „geras“ atlyginimas ir t. t.

Svarbu ir tai, kad nors LKA yra specifinė ugdymo institucija, tačiau ji nėra uždara organizacija, veikianti „kosminėje“ erdvėje. LKA – integrali Lietuvos visuomenės dalis, todėl reikia pripažinti, jos kolektyviniam ir individualiam karių tapatumui didelę įtaką daro tradicinės mūsų visuomenės nuostatos, negatyvios tendencijos ir pan. Anketinės kariūnų apklausos „Vertybiniai prioritetai kariūnų pasaulėžiūroje: dorovinis ir pilietinis aspektai“ rezultatai rodo, jog LKA kariūnų tolerancijos suvokimas yra ribotas: tautinė, rasinė ir religinė tolerancija yra grindžiama tik formaliu tautų, rasių ir įvairių religijų lygiateisiškumo pripažinimu, o požiūris į lytines mažumas yra net ir labai konservatyvus (pavyzdžiui, 86 proc. respondentų prieštarautų, jeigu jiems vadovautų homoseksualios orientacijos žmogus, o 68 proc. respondentų netiki, kad homoseksualus asmuo gali padaryti sėkmingą karjerą kariuomenėje). Mūsų visuomenėje vis dar stiprios patriarchalinės tendencijos ir lyčių lygių galimybių ignoravimas ne tik atsispindi kariūnų pasaulėžiūroje, bet dar ir sustiprėja vyriško prado aplinkoje. Kaip rodo tyrimo rezultatai, dauguma kariūnų lygių lyčių teises ir galimybes pripažįsta tik formaliai. Kariūnų sąmonėje vaidmenų pasiskirstymas tarp lyčių išlieka stereotipinis, o pasikeitusi socialinė-ekonominė padėtis tik iš dalies palietė tradicinį mąstymo stereotipą – moters teisė dirbti pripažįstama kaip neišvengiama būtinybė, o kario profesija ir toliau laikoma grynai vyriška.

Tradicijos, be abejonės, yra labai gajos ir nemaža dalimi daro įtaką ir individo, ir kolektyvo, ir visos visuomenės tapatumui, tačiau jos neturi tapti kliūtimi tolesnei pažangai. Kaip teigia R. Bella, tradicija – nėra programa, kuria remiantis automatiškai galima daryti moralinius sprendimus. Tradicija – tai nuolat besitęsiantis interpretacijos ir moralinio pervertinimo procesas¹³. Todėl siekiant, kad tradicija nestabdytų kariuomenės pažangos, kritinio mąstymo procesą reikėtų stiprinti ne vien tik kariuomenėje, bet ir visuomenėje, griauinant pasenusius stereotipus ir ydingus požiūrius.

13 Bellah, R. N., et al. *Habits of the Heart*. USA: University of California, 1985, p. 140.

Kita vertus, reikia pažymėti, kad Lietuvos karo akademijos, kaip aukštosios mokyklos, kurioje būtų suderintas profesinis rengimas ir universitetinės studijos, įkūrimas buvo nepaprastai pažangus, laiką ir mūsų visuomenės raidą pralenkęs žingsnis. Jis visiškai atitinka strateginius visuomenės ir kariuomenės raidos tikslus, tačiau kol kas pernelyg nutolęs nuo Lietuvos realijų. Problemos, su kuriomis susiduria LKA bendruomenė konstruodama savo organizacinį tapatumą, daugiausia kyla dėl šio egzistencinio paradokso. Vis dėlto pokyčiai visuomenėje spartėja, keisdami ir tapatumo turinį, ir vertybines orientacijas, todėl reikia tikėtis, kad LKA organizacinis tapatumas bus konstruojamas jau susiformavusio akademinio pagrindo plėtojimo ir stiprinimo linkme.

Apibendrinus galima teigti, jog spartūs ir globalūs pokyčiai šiuolaikiniame pasaulyje (tarptautinėje politikoje ir visuomenės pasaulėžiūroje) keičia visų valstybių ginkluotųjų pajėgų misiją, kartu keisdami tradicinį karinį – ir organizacinį, ir individualų tapatumą. Šių pokyčių kontekste šiuolaikinio kario universitetinis ugdymas, jo organiškąs derinys su kariniu rengimu yra neišvengiamybė.

Išvados

- Globalūs pokyčiai pasaulyje ir visuomenės raida paveikė kariuomenę, ji pamažu praranda savo socialinį uždaramą ir virsta integralia visuomenės dalimi. Nauja visuomenės ir kariuomenės tarpusavio sąveikos dimensija reikalauja pervertinti kariuomenės vertybių sistemą ir profesinės veiklos prioritetus. Postmodernią kariuomenę charakterizuoja ne tik tokie veiksniai kaip pasikeitęs karinės misijos pobūdis, ginkluotųjų pajėgų organizacija bei struktūra, bet svarbiausia – kokybiškai naujas kario tapatumas.

- Objektīvūs visuomenės raidos procesai diktuoja naujus vertybinius prioritetus ginkluotųjų pajėgų atstovams. Tradicinis kario profesinis tapatumas turėtų būti konstruojamas remiantis bendražmogiškosiomis vertybėmis: profesinėje veikloje jo prioritetais turėtų tapti vertybės, bendros visai demokratinei visuomenei, t. y. pagarba, pliuralizmas, tolerancija, teisingumas, solidarumas, moterų ir vyrų lygybė. Bendražmogiškosios dorovinės vertybės turėtų tapti kario, kaip brandžios asmenybės ir kompetentingo profesionalo, tapatumo pagrindu.

- Postmodernios kariuomenės paradigma suponuoja naujos kario ugdymo koncepcijos būtinybę, t. y. naujo požiūrio į karių rengimo sistemą ir naujų ugdymo formų bei metodų. Pagrindinis kario profesinio rengimo tikslas turėtų būti kritinio mąstymo ugdymas ir humanistinės pasaulėžiūros formavimas. Šiuolaikinis karinis rengimas numato, kad profesinių kompetencijų formavimo tikslai ir uždaviniai glaudžiai sąveikautų su būsimųjų karininkų akademinio lavinimu. Ši nauja karinio ugdymo koncepcija yra Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos studijų pagrindas.

- Lietuvos karo akademijos, kaip aukštojo mokslo institucijos, organizacinis tapatumas buvo pradėtas konstruoti dviejų – karinio (profesinio) ir akademinio – tapatumų pagrindu. Šių tapatumų sąveika yra sudėtingas ir nevienareikšmis procesas, kurio tikslas – naujo karinio tapatumo konstravimas. LKA organizacinio tapatumo pagrindu tapo karinis tapatumas su tradicine kario profesinių vertybių sistema. Akademinės bend-

ruomenės organizacinė kultūra ir vertybių sistema kol kas tėra tik papildantis elementas. Tokį akademinio ir karinio tapatumų santykį suponuoja visuma istoriškai susiformavusių priešasčių: visuomenės nuostatos kariuomenės atžvilgiu, karių profesinės veiklos bei gyvenimo tradicijos, tradicinė pasaulėžiūra ir profesinių vertybių dominavimas joje.

- LKA įkūrimas, jos strategija – tai žingsnis, pralenkęs laiką. Todėl Akademijos tapatumo konstravimas yra ilgalaikė programa, kurios tikslas – vientisas ir visiškai naujo tipo kolektyvinis tapatumas, kuris susiformuotų kaip dviejų tradicinių tapatumų – karinio ir akademinio – organiškos dermės sąveikos padarinys ir taptų visų Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vertybinių orientacijų pagrindu.

Literatūra

- Bellah, R. N., et al. *Habits of the Heart*. USA: University of California, 1985.
- Castells, M. Tapatumo galia. *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė, kultūra. 2 dalis*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2006.
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-15]. <<http://www.lki.lt/dlkz/>>.
- Fleck, G. Postmodernist Relativism and Value (Dis-)Orientation: The Context of Human Dignity Reconsidered. *Civil-Military Aspects of Military Ethics* (Volume 2). Vienna: National Defense Academy Printing Office, 2005.
- Gabriel, R. A. *To Serve with Honor. A Treatise on Military Ethics and the Way of the Soldier*. New York: Praeger Publishers, 1987.
- Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos mokslo darbuotojų etikos kodekso projektas [rankraštis].
- Huhtinen, A. M. Soldiership Without Existence. The changing Socio-Psychological Culture and Environment for Military Decision Makers. *Civil-Military Aspects of Military Ethics* (Volume 2). Vienna: National Defense Academy Printing Office, 2005.
- Kazlauskaitė-Markelienė, R.; Petrauskaitė, A.; Žigaras, F. *Pilietinis ugdymas Lietuvos kariuomenėje: raida, patirtis, problemos ir jų sprendimo būdai*. Mokslinio projekto ataskaita. LKA, 2009 [rankraštis].
- Micewski, E. R. Leadership Responsibility in Postmodern Armed Forces. *Civil-Military Aspects of Military Ethics* (Volume 2). Vienna: National Defense Academy Printing Office, 2005.
- Mykolo Romerio universiteto etikos kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-20]. <http://www.mruni.eu/lt/apie/dokumentai/etikos_kodeksas/>.
- Moscovici, C. C.; Williams, J. A.; Seagal, D. R. (eds.) *The Postmodern Military*. N.Y.: Oxford University Press, 2000.
- Novagrockienė, J. Transformation of the Military in the 21st Century: *The Lithuanian Case*. – *Lithuania Annual Strategic Review*. Vilnius: The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, 2005.
- Sutartis dėl Konstitucijos Europai*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2005.
- Toiskallio, J. Military Ethics and Action Competence. *Civil-Military Aspects of Military Ethics* (Volume 2). Vienna: National Defense Academy Printing Office, 2005.
- Vasiljevienė, N. *Verslo etika ir elgesio kodeksai: filosofinės ištakos, metodologiniai pagrindai ir šiuolaikinės praktikos bruožai*. Kaunas: Vilniaus universitetas, Kauno humanitarinis fakultetas, 2000.
- Vilniaus universiteto akademinės etikos kodeksas [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-05-20].

<http://www.esec.vu.lt/lt/images/stories/as-tos/VU_AEK.pdf>.
Vilniaus Gedimino technikos universiteto dėstytojų etikos kodeksas [interaktyvus]. [žiūrė-

ta 2011-05-21]. <<http://www.vgtu.lt/upload/sekret/destytoju%20etikos%20kodeksas.pdf>>.

THE INTERACTION OF ACADEMIC AND PROFESSIONAL IDENTITIES

Rolanda Kazlauskaitė Markelienė, Audronė Petrauskaitė

General Jonas Zemaitis Military Academy of Lithuania, Lithuania

Summary. *The Military Academy of Lithuania is one of the youngest higher educational establishments where professional military studies are combined with academic ones. The aim of the article is to analyse the process of the creation of a new type of collective identity, observing the main factors and peculiarities of the process. The attention is focused on value orientations of the military and their influence on organizational identity of the Academy.*

The Armed Forces, as an organization, has experienced a lot of transformations in its structure and mission. Despite this, the identity of the military has been formed, in essence, on a masculine background. Considering the peculiarities of the aim and composition, the collective identity of the military has been created on the basis of specific values, such as duty, responsibility, discipline, courage, loyalty, power, etc. The academic identity has been set up on the basis of its different social roles, presuming other priorities in the system of values: i. e. respect, tolerance, truth, justice, freedom, creativity and critical thinking. Thus, framing of the united identity of the Academy is a complex and dissonant process.

Postmodern societies face global political transformations and new threats that have brought about new military missions and tasks of the present Armed Forces, introducing changes into their structure with the aim of forming professional military troops that are ready to participate in different international military operations. The paradigm of the postmodern military predetermines qualitative transformations in the system of values in shaping the new military identity. The new identity of the military should be based on universal human virtues that have brought about changes in the system of military education.

The Military Academy of Lithuania was established when the issues of national identity and the purpose of national security policy became very important, as well as the issues of international cooperation and the creation of the civic society. The national identity and the identity of military started to be constructed on different social backgrounds: those of modern, late modern and postmodern societies. Moreover, the collective identity of the Military Academy of Lithuania is an interaction between both military and academic identities where the first is still the dominant one. A postmodern paradigm of the military presupposes the development of the traditional military identity on the basis of human values that will inevitably result in the increasing role of academic identity in this creative process.

Keywords: *identity, academic values, military values, postmodern paradigm of the military.*

Rolanda Kazlauskaitė Markelienė, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: andragogika, pilietinis ugdymas, karinio ugdymo problemos.

Rolanda Kazlauskaitė Markelienė, General Jonas Zemaitis Military Academy of Lithuania, Department of Humanities, Associate Professor. Research interests: andragogy, civic education, military training and education in Lithuanian Armed Forces.

Audronė Petrauskaitė, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Humanitarinių mokslų katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: pilietinis ugdymas, karinė etika, karinio ugdymo problemos.

Audronė Petrauskaitė, General Jonas Zemaitis Military Academy of Lithuania, Department of Humanities, Associate Professor. Research interests: civic education, military ethics in Lithuanian Armed Forces as well as historical experience and present challenges in Lithuanian military education.